

УДК 371.134+37.036+78 (07)

Оксана Умрихіна

ЕСТЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті подана актуальність проблеми естетичної підготовки майбутнього учителя музики, розглянуто професійну підготовку учителів музики у вищій школі, її основні підходи та закономірності. Проаналізована низка останніх досліджень з цієї науково-педагогічної проблеми, визначено поняття естетичної підготовки її місце в професійній освіті майбутнього вчителя музики. Охарактеризовано та структуровано компоненти естетичної підготовки, їх взаємозв'язок та вплив один на одного та на загальну підготовку майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: естетика, естетична підготовка, компоненти естетичної підготовки.

В статье подана актуальность проблемы эстетической подготовки будущего учителя музыки, рассматривается профессиональная подготовка учителей музыки в высшей школе, ее основные подходы и закономерности. Проанализировано ряд последних исследований по данной научно-педагогической теме. Определяется понятие эстетической подготовки, ее место в профессиональном образовании будущего учителя, дается характеристика и структура компонентов эстетической подготовки, их взаимосвязь и влияние друг на друга, а также на общую подготовку учителя музыки.

Ключевые слова: эстетика, эстетическая подготовка, компоненты эстетической подготовки.

In the article the relevance of aesthetic education of future teachers considered training music teachers in higher education, its basic approaches and laws. Analyzed a number of recent studies on this scientific-pedagogical problems of aesthetic training concept defined its place in the professional education of future teacher of music. Characterized structured components and aesthetic training, their relationship and influence each other, and the general preparation of future teachers of music. Also discussed specific patterns of aesthetic training which includes didactic, epistemological, psychological, sociological. The paper was drawn particular attention to the systemic approach, which is an important area in the special methodology of science, whose task is to develop research methods and design of complex organization objects as systems. In aesthetic preparing a systematic approach aimed at disclosing coherent aesthetic objects, processes, identify them in various types of bonds and bringing them into a single theoretical picture. Aesthetic training future music teacher described in this publication and the prospect of further development of this educational problem.

Key words: aesthetics, aesthetic education, aesthetic components of the preparation.

У сучасних умовах модернізації національної системи освіти пріоритетним завданням освітньої політики України є організація цілісного науково обґрунтованого виховного процесу, орієнтованого на загальнолюдські цінності – формування творчої, діяльної, інтелектуально розвинутої й духовно багатой особистості. Професійно-педагогічна освіта пов'язана з підготовкою фахівців, які здатні самостійно вирішувати професійні завдання на науково-педагогічному рівні, самостійно здобувати педагогічні знання. Досягти наміченої мети неможливо без удосконалення начально-виховного процесу у ВНЗ. Це сприятиме розвитку та формуванню професійно-творчих здібностей та нахилів студентів, що у свою чергу, вимагає якісного оновлення структури, змісту, форм і методів навчання та виховання.

Сучасна система вищої освіти створює умови для підготовки фахівця з урахуванням індивідуальних особливостей, що можуть бути реалізовані в його професійному розвитку. Слід наголосити, що студенти вищих педагогічних навчальних закладів мають оволодіти, насамперед, певним обсягом естетичних знань, які є важливим компонентом їхньої професійної підготовки. Обґрунтування методологічних засад підготовки майбутнього вчителя музики традиційно здійснювалося на перетину філософії (етики, естетики та культурології), мистецтвознавства, психології й педагогіки. Сьогодні методологічні пошуки в галузі художньої освіти та виховання збагачуються здобутками новосформованих галузей науки: герменевтики, аксіології (теорії цінностей), акмеології (теорії досягнення вершин індивідуального розвитку), синергетики (теорії систем, що саморозвиваються) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що естетична підготовка майбутніх учителів музики привертає постійну увагу багатьох сучасних дослідників. Базовими для розробки досліджуваної проблеми є праці про закономірності педагогічного процесу у вищій школі (Л. Анциферова, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Є. Барбіна, В. Гриньова, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Киричук, Є. Климов, Л. Кондрашова), відповідних технологій навчання та виховання (О. Мороз, Л. Нечепоренко, О. Пашков, І. Підласий, В. Семиченко, Н. Тализіна, Н. Тарасевич, Т. Яценко). Питання мистецької освіти та естетичного виховання молоді вивчають Р. Беланова, Н. Вишневська, Л. Волинець, Н. Желєзняк, І. Іванюк, Л. Масол, В. Полтавець, В. Фролкін та ін.

У наукових працях Н. Кузьміна, Н. Тализіна та Л. Хитяєва висвітлюються загальні проблеми формування професійної готовності до педагогічної діяльності, зокрема естетичної підготовки учителя. Розгляду проблеми естетичної підготовки майбутніх учителів музики як складової їх професійної освіти присвячено значну кількість праць у галузі психології,

педагогіки, педагогічної психології (О. Абдуліна, А. Алексюк, М. Данилов, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Пехота та ін.).

Загальна характеристика педагогічної літератури дає змогу зробити висновок про те, що естетична підготовка є невід'ємною частиною загальної психолого-педагогічної готовності майбутніх учителів музики і спрямована на формування естетично розвинутої, вихованої та культурної особистості.

У новітній психолого-педагогічній літературі естетична підготовка визначається як комплексний процес, «спрямований на загальний духовний та професійний розвиток особистості». Таким чином, естетична підготовка розглядається сучасними дослідниками як невід'ємна частина загальної та професійної підготовки майбутніх учителів, що спрямована на здобуття ними естетичних знань, художньо-естетичних і методичних умінь та навичок, а також формування естетичних рис і якостей особистості які в комплексі забезпечують ефективність як естетичного виховання школярів, так і в цілому професійної діяльності.

Отже, проаналізований досвід сучасних науковців і дослідників з проблем естетичної підготовки дає змогу визначити її місце в загальній підготовці вчителя музики, узагальнити, систематизувати та структурувати всі компоненти естетичної підготовки як важливої частини професійної підготовки вчителя музики. Естетична підготовка майбутнього вчителя музики повинна бути єдиною системою, що поєднує самостійні, але взаємозалежні підсистеми підготовки: загально професійну, загально-культурну й предметну.

Мета статті – дати характеристику компонентам естетичної підготовки, які в комплексі взаємодіють та утворюють цілісну взаємопов'язану структуру для досягнення найвищих результатів у процесі естетичної підготовки майбутнього вчителя музики.

Основною складовою естетичної підготовки, яка історично визначилася, залишається актуальною на сьогодні, є категорія естетики. Ще в давні часи наука естетика привертала увагу багатьох мислителів та філософів того часу. Серед них Аристотель, Платон, Демокрит, Сократ, які визначили, що естетика – це наука, що вивчає природу (функції, загальні закони й закономірності) естетичної свідомості (діяльності людини та суспільства, буття). Давньогрецькі філософи заклали фундамент для розвитку науки естетики й подальшої естетичної підготовки вчителів. Засобами естетичної підготовки майбутніх вчителів музики можуть виступати будь-які цінності матеріального та духовного світу, які несуть в собі естетичне навантаження, тобто здатні дарувати людині естетичну насолоду, перетворюючись у процесі взаємодії в її внутрішній духовний зміст, тим самим формуючи гармонійну та досконалу особистість.

Використовуючи знання мислителів давнини та узагальнений досвід сучасних дослідників цієї проблеми, можна виділити та структурувати компоненти естетичної підготовки вчителя музики, а також процес

оптимізації, який вимагає врахування закономірностей, принципів та підходів, що сприяють відповідній організації, реалізації та контролю навчального процесу в педагогічному вищому навчальному закладі.

До основних закономірностей естетичної підготовки відносяться такі:

1. Мета навчання значною мірою залежить від рівня розвитку системи освіти й на сучасному етапі передбачає формування всебічно та гармонійно розвинутої особистості.

2. Зміст навчання визначається метою освіти, віковими та індивідуальними особливостями студентів, навчально-методичною й матеріально-технічною базою вищих навчальних закладів.

3. Ефективність керівництва навчанням залежить від інтенсивності зворотного зв'язку й уміння викладача організувати, регулювати, оцінювати та корегувати навчальний процес.

До конкретних закономірностей естетичної підготовки належать:

1. Дидактичні, що зумовлюють результати естетичної підготовки, продуктивність засвоєння обсягу знань, умінь, навичок, регулюють посиленість навчального матеріалу тощо.

2. Гносеологічні, що визначають рівень розумового, естетичного розвитку, оволодіння навчальною інформацією естетичного змісту, продуктивність творчого мислення, проблемність та інтенсивність навчання.

3. Психологічні, що характеризують індивідуально-особистісні психологічні властивості, процеси, які впливають на продуктивність естетичної підготовки.

4. Соціологічні, що визначають продуктивність і результативність естетичної підготовки, залежать від розвитку суб'єктів навчального процесу, а також рейтингу, престижу кожного студента, характеру взаємодії з педагогами тощо.

Система психолого-педагогічних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах повинна бути спрямована на засвоєння студентами психолого-педагогічних принципів та усвідомлення основних закономірностей естетичного виховання особистості. Крім загально педагогічних принципів (принцип гуманістичної спрямованості навчання, принцип науковості, принцип систематичності і системності, принцип свідомості, активності та самостійності навчання, принцип індивідуального підходу, принцип наочності, принцип міцності знань, умінь та навичок) структуру естетичної підготовки студентів зумовлюють також специфічні принципи, зокрема принципи естетизації й розвитку творчої особистості.

Суть принципу естетизації полягає в підпорядкуванні всіх напрямів і форм педагогічного процесу законам краси і гармонії, прагненні до цілісності, художньої оформленості, передбачає внесення в навчально-виховне середовище художніх елементів, що підвищують загальну працездатність, емоційний настрій педагога та студентів. Принцип розвитку творчої особистості передбачає формування її креативної сфери в процесі художньої діяльності через естетичне пізнання різних художньо-

символічних форм природи та мистецтва.

На основі зазначених закономірностей і принципів у педагогіці сформувались певні підходи до естетичної підготовки майбутніх учителів музики. Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. В естетичній підготовці системний підхід спрямований на розкриття цілісних естетичних об'єктів, процесів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину.

Під системою розуміється живий, цілеспрямований, організований і контрольований процес естетично спрямованої освіти, розвитку та виховання студентів.

Основним структурним елементом системи естетичної підготовки є особистість, оскільки мета, завдання, специфічні методи естетичного виховання орієнтовані на естетичний і загальний розвиток особистості, збагачення її в педагогічному процесі з урахуванням індивідуальних і психологічних особливостей організації впливу на студентів різного віку.

Діяльнісний підхід спрямований на таку організацію естетичної підготовки студента, в якій би він був активний у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму особистісному розвитку, естетичній та мистецькій діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід – це система наукових знань і практичних умінь, яка справляє індивідуальний вплив на поведінку студента з метою її позитивних змін.

Суб'єкт-суб'єктний підхід визнає за студентами право бути об'єктом або суб'єктом естетичної підготовки. Цей підхід передбачає розкриття особистісного потенціалу кожного студента й робить викладача відповідальним за створення необхідних для цього умов, а студента – за засвоєння програмних знань.

Комплексний підхід вимагає в процесі естетичної підготовки єдності цілей, завдань, змісту, методів і форм, урахування різних факторів впливу. Невід'ємною складовою естетичної підготовки вчителів музики є естетичне виховання як процес формування цілісного сприйняття й правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, яка притаманна людині.

Одним з визначальних компонентів процесу естетичної підготовки є цільовий (постановка мети й визначення завдань). Мета – це ідеальне мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу естетичної підготовки, це те, до чого прагнуть педагог і студент.

Мета естетичної підготовки – формування в студентів уміння бачити, відчувати, розуміти та створювати красу, а також формувати в них готовність до здійснення естетичного виховання школярів. Розглянемо найбільш актуальні завдання естетичної підготовки у вищій школі:

а) більш широке використання духовно-культурного та естетичного

потенціалу природних, технічних і суспільних дисциплін;

б) поглиблене вивчення теорії культури і естетики;

в) розвиток у студентів культурно-естетичних потреб, мотивів та цінностей;

г) активізувати виховні резерви національної культури в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музики.

Змістовий компонент естетичної підготовки визначає, які знання, уміння і навички повинен здобути студент, якого досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення має набути в результаті.

Знання – цілісна система відомостей з естетичної підготовки, накопичених людством, що відображенні в поняттях, термінах, законах, фактах повсякденної дійсності та науки.

Здобуті знання знаходять своє практичне значення в способах діяльності, що втілюються в уміння і навичках. Уміння – здатність належно виконувати певні дії з естетичного виховання школярів. Навички – це автоматизовані вміння, усталені способи здійснювати естетичну підготовку школярів.

У цілому, операційно-діяльнісний компонент охоплює методи та засоби а також форми організації навчального процесу. Методи естетичної підготовки – це способи впорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача, спрямованої на вирішення завдань естетичного виховання, всебічного й гармонійного розвитку студентів у процесі аудиторної та поза аудиторної роботи.

До основних методів естетичної підготовки майбутніх учителів музики належать: словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда, диспут, дискусія, робота з книгою), наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація), практичні (тренувальні, творчі, контрольні, практичні роботи). Ефективність застосування різних методів естетичної підготовки, активізація пізнавальної діяльності студентів, як засвідчує досвід та практика, значною мірою залежать від засобів естетичної підготовки.

Засоби естетичної підготовки – це певна предметна підтримка (голос викладача, наочні посібники, дидактичні матеріали, навчальна література, технічні засоби, методичне забезпечення тощо). У педагогіці виділяють технічні й репродукційні засоби естетичної підготовки, а також символічні навчальні посібники.

До технічних засобів естетичної підготовки належать екранні, звукові та екранно-звукові. Репродукції використовуються для ознайомлення зі спорудами, предметами, які студенти не можуть безпосередньо сприймати (гори, пустелі, моря, електростанції, заводи). В естетичній підготовці студентів найчастіше використовуються репродукції картин, фрагментів архітектурних споруд, статуй, посуду. Посібники символічного характеру (схеми, таблиці) широко використовуються на заняттях для спостереження структури та взаємозв'язків між різними компонентами естетичної підготовки. Індивідуальна робота на занятті

передбачає виконання завдання кожним студентом на рівні його можливостей, що заздалегідь планується викладачем. За групової роботи ставляться завдання 5–7 особам. Під час колективної роботи завдання адресоване всім студентам, присутнім на занятті.

Оціночно-результативний компонент передбачає оцінювання якості знань студентів, яке здійснюється педагогами, а також і самими студентами. Він є ефективним чинником за умови, коли результати оцінювання є об'єктивними, послідовними й узгоджуються між собою. Цей компонент включає в себе управління, контроль, аналіз результатів та корекцію естетичної підготовки.

Управління – цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти для досягнення кінцевої мети за посередництвом явищ, процесів. Управління естетичною підготовкою здійснює викладач.

Контроль – невід'ємна складова естетичної підготовки. Він є, з одного боку, завершальним компонентом оволодіння студентом навчального матеріалу, а з іншого – своєрідним показником навчальних досягнень студента, як для викладача, так і для нього самого.

Контроль та аналіз результатів естетичною підготовкою може здійснювати як викладач так і студент. Він включає в себе такі компоненти: перевірка, оцінювання, облік, та корекція отриманих результатів. Корекція процесу естетичної підготовки та результатів з метою виправлення методичних помилок.

Естетична насолода навіть найдосконалішими творами мистецтва стає неможливою без культури художньо-естетичного сприймання, яка визначається рівнем розвиненості естетичної свідомості.

Розвинена естетична свідомість майбутнього вчителя музики дає змогу найбільш повно відобразити об'єктивно-естетичні явища в суб'єктивно-естетичних переживаннях, відчутти та пережити всю нескінченну різноманітність естетичних нюансів, відтінків, справжню естетичну насолоду.

Найважливішим елементом естетичної свідомості є художньо-естетичне сприймання. Розвинене сприймання дає змогу студенту не тільки сприймати формальні образи за допомогою органів чуття, а й розкривати глибокий зміст творів мистецтва в процесі інтелектуалізованого сприймання. Глибина проникнення до художнього задуму визначає яскравість та глибину естетичних переживань і, відповідно, силу впливу мистецтва на особистість. Розвиток естетичної підготовки студента передбачає формування в них особливого «бачення», яке не обмежується лише аналізом зовнішніх властивостей творів мистецтва. Його можна охарактеризувати як здатність не тільки дивитися і слухати, а й бачити та чути, тобто воно поєднує в собі і фантазію, і розум, і внутрішній світ людини. Важливо навчити студента розуміти, що за кожним штрихом, кольором, лінією, звуком, інтонацією, будь-яким елементом зовнішньої форми лежить не просто авторський задум композиції, але і його почуття,

настрої, ставлення, і що ці елементи форми є засобами виразності цих станів.

Структура естетичної підготовки являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, які дають змогу здійснювати навчання студентів на належному рівні. Результатом такої підготовки є відповідні естетичні знання, уміння, навички, готовність до педагогічної діяльності, компетентність, а з набуттям досвіду – і педагогічна майстерність. На основі узагальнення досвіду вищих навчальних закладів I–III рівнів акредитації щодо естетичної підготовки майбутніх вчителів музики можна представити цілісну систему роботи результатом реалізації якої є об'єктивне підвищення якості професійної освіти майбутніх учителів музики.

Процес професійного становлення майбутніх педагогів мистецтва повинен керуватися вимогами естетичних принципів, закономірностей і застосовувати підходи, методи та засоби навчання студентів, які є чинниками їх творчого й культурного зростання, що заслуговує на подальше вивчення та впровадження в педагогічну практику під час підготовки майбутніх учителів музики. Перспективним напрямом подальшого дослідження є поглиблене визначення системи, форм та методів професійно орієнтованого естетичного виховання майбутнього учителя музики, забезпечення підготовку учителя музики такою, що відповідає сучасним вимогам рівня естетичного виховання та професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Методи навчання і методи учіння / А. М. Алексюк. – К. : Знання, 1980. – 48 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский; [под ред. Д. Б. Эльконина]. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4: Детская психология. – 432 с.
2. Галузинський В. М. Педагогіка: Теорія та історія: навчальний посіб. / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища шк., 1995. – 237 с.
3. Естетика: підруч. для студ. гуманіст. спец. вищ. навч. закл. / [Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк]. – 2-ге вид., допов. і переробл., – К. : Вища школа, 2006. – 431 с.
4. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учеб. Пособ. Для студентов высших учебных заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Сфера, 2001. – 464 с.
5. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников: учеб. Пособ. По спецкурсу для студентов пед. Ин-тов / Б. Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
6. Основы мировой художественной культуры и искусствознания : пособие для учителей общеобразовательных школ, гимназий лицеев / Г. П. Шевченко, Л. Л. Бутенко. – Луганск, 2000. – 155 с.
7. Хмель Н. Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя: автореф. дис...д-ра пед. наук / Н. Д. Хмель. – К., 1986. – 46 с.